

Joanna Żurowska*

O Macieju Żurowskim

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2020.027>

Profesor Maciej Żurowski
(z prywatnego archiwum autorki)

---

* Emerytowany wykładowca w Instytucie Romanistyki UW, specjalistka w zakresie literatury francuskiej XIX i XX w. Jej zainteresowania skupiają się na twórczości Prousta, związkach literatury i muzyki, poezji i malarstwa oraz stosunkach literackich polsko-francuskich.

E-mail: jzurowska@uw.edu.pl | ORCID: 0000-0002-2513-9282.

Publikacja rocznicowa – *Monumenta Universitatis Varsoviensis* – upamiętniająca dwięście lat istnienia Uniwersytetu Warszawskiego (1816–2016) zawiera trzy tomy esejów biograficznych o wybitnych uczonych UW, których działalność naukowa, praca dydaktyczna i organizacyjna pozostały w pamięci środowiska naukowego. Lista 333 profesorów jest ograniczona do osób nieżyjących. W tym wyjątkowym gronie znalazło się sześciu romanistów, a wśród nich Maciej Żurowski (Chudak 2016: 630–636).

W lutym 1946 roku „Kuźnica” opublikowała artykuł zatytułowany *Filologia romańska w odbudowie* (Żurowski 1946: 8). Jego autor wystąpił w imieniu niezbyt licznej grupy romanistów polskich, przypomniał ich niezwykle trudną sytuację, odcięcie od zbiorów bibliotecznych i kontaktów naukowych, i postulował rekonstrukcję studiów romanistycznych wraz z bibliotekami celem kształcenia nowych badaczy i nauczycieli języka francuskiego (uważał, że romanisci mogliby propagować sprawy polskie za granicą) oraz tworzenie odpowiednich warunków do pracy i publikowania wyników badań naukowych. Jednocześnie odwołał się do dyskusji w „The Romanic Review” (1926) na temat kryzysu w historii literatury opartej wyłącznie na intuicyjnym podejściu do dzieła literackiego i poszukiwaniach biograficznych, aby podkreślić, że w badaniach nad literaturą należy szukać nowych rozwiązań. Autorem tego tekstu był Maciej Żurowski, absolwent Seminarium Filologii Romańskiej UW, zatrudniony czasowo (1945/1946) w Uniwersytecie Jagiellońskim na stanowisku asystenta.

Po złożeniu egzaminu maturalnego (1933) w gimnazjum humanistycznym im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku, Maciej Żurowski podjął studia w Seminarium Filologii Romańskiej UW, zakończone w 1937 roku tytułem magistra filozofii. Jako stypendysta Instytutu Włoskiego miesiące letnie spędził we Florencji, natomiast stypendium rządu francuskiego (1937/1938) umożliwiło mu pobyt w Paryżu, uczęszczanie na Sorbonę, gdzie literaturę francuską XVIII i XIX w. wykładał Daniel Mornet, i kwerendę materiałów do rozprawy doktorskiej o poezji hermetycznej Stéphane’a Mallarmé’go. Śmiały wybór tematu świadczy o przenikliwości młodego badacza, który był uczniem wybitnego humanisty i komparatysty Stanisława Wędkiewicza. Profesor literatury włoskiej w Seminarium Filologii Romańskiej UW, Mieczysław Brahmaer, pisał w lipcu 1937 do Giovanniego Mavera, że to „najzdolniejszy młody romanista warszawski”, który prawdopodobnie „w ciągu niewielu lat znajdzie się na katedrze...”¹. Wojna przerwała karierę uniwersytecką Macieja Żurowskiego i choć obronił pracę doktorską (*L’hermétisme de Stéphane Mallarmé*) w końcu czerwca 1939, na promocję musiał czekać do roku 1946 (Żurowski 1947).

W czasie wojny przebywał u rodziców w Płocku (czerwiec 1939–luty 1942) – cztery miesiące spędził w więzieniu za próbę przekroczenia granicy Generalnej Guberni, następnie w Warszawie (do jesieni 1942), w Wolicy w powiecie opatowskim (od jesieni 1942 do kwietnia 1944), gdzie prowadził kilkusobowe komplety gimnazjalno-licealne dla dzieci miejscowych gospodarzy i znów w Warszawie. Po wysiedleniu dotarł do Krakowa (1945/1946). Po powrocie do Warszawy został zatrudniony w Seminarium Filologii

¹ Fragmenty listów Mieczysława Brahmaera do rzymskiego przyjaciela, wybitnego sławisty Giovanniego Mavera, udostępnione na wystawę „90 lat Romanistyki w Uniwersytecie Warszawskim” (16–24 X 2009) z łaskawym przyzwoleniem córki prof. Brahmaera przez prof. Teresę Jaroszewską, która przygotowuje je do druku.

Romańskiej UW kolejno na stanowisku starszego asystenta (1946–1948), wykładowcy (1951–1955) i profesora literatury francuskiej (1955–1985). Kierował studium doktoranckim na Wydziale Polonistyki. Po przejściu na emeryturę kontynuował pracę dydaktyczną wykładając literaturę hiszpańską w uniwersytetach: Śląskim (1985–1990) i Poznańskim (1990–1994). Wielokrotnie gościł z wykładami za granicą, we Francji (Paris IV Sorbonne), Niemczech (Saarbrücken), Szwajcarii (Genewa) i Włoszech (Istituto Orientale w Neapolu). Wygłaszał odczyty w Związku Literatów Polskich i Klubie Księgarza. W 1948–1951 pracował w Ministerstwie Oświaty (Wydział Studiów Humanistycznych), w Instytucie Badań Literackich PAN oraz w wydawnictwie „Książka”, później „Książka i Wiedza”, gdzie kierował działem literackim. Od 1952 roku uczestniczył czynnie w pracach Komitetu Neofilologicznego PAN i był jednym z założycieli i redaktorem naczelnym „Kwartalnika Neofilologicznego” (od 1954). Przyniósł się do powstania i był członkiem redakcji czasopism: „Przegląd Humanistyczny” (1957–2003), „Poezja” (1972–1980) oraz „Les Cahiers de Varsovie” (1972–2003). Konsultował i doradzał wielu wydawnictwom, pisał recenzje, uprawiał krytykę literacką i tłumaczył.

Program ogłoszony w lutym 1946 roku – odbudowa filologii romańskiej, kształcenie badaczy i nauczycieli, uzupełnianie zbiorów bibliotecznych, tworzenie możliwości publikowania, organizowanie badań w poszukiwaniu nowych rozwiązań metodologicznych w historii literatury i nawiązanie dialogu z badaczami z ośrodków zagranicznych, aby utrzymać i poszerzyć obecność literatury i kultury francuskiej dla nauki i kultury w Polsce – zadziwiał śmiałością i całościowym ujęciem, nie był jednak łatwy do zrealizowania. Nowy ustrój nakładał obostrzenia trudne do przezwyciężenia, wewnętrzna sytuacja polityczna miała ogromny wpływ na życie i działalność we wszystkich dziedzinach aż do roku 1989, propaganda ideologiczna była z założenia wszechobecna, komórki partyjne wywierały nacisk na obywateli, służby cenzury kontrolowały publikacje, programy nauczania i wydarzenia kulturalne, a „żelazna kurtyna” uniemożliwiała podróże i kontakty zagraniczne. Niektóre lata (1956 czy 1980) przynosiły chwile nadziei, ale po kolejnych wydarzeniach (1968, 1970, 1976, 1981) – sytuacja ulegała zaostrzeniu, a władze nie szczędziły represji. Tuż po zakończeniu Drugiej Wojny Światowej wielu intelektualistów opowiedziało się za nowym ustrojem Polski i służyło mu mniej lub bardziej wiernie co najmniej do roku 1956. Maciej Żurowski zachował neutralność polityczną. Obojętny na przywileje i ułatwienia unikał podporządkowania, co pozwoliło mu zachować wolność myśli, obserwować rzeczywistość i realizować własne zamierzenia. Jako wyznawca poglądów lewicowych oświadczał, że jest marksistą i powtarzał, że trzeba analizować problemy „z marksistowskiego punktu widzenia”, co było swoistym wybiegiem. Jego teksty sprzed roku 1956 noszą słabe ślady ideologicznego żargonu tamtych czasów. Przy analizie zjawisk literackich nie unikał kontekstu ekonomicznego i społecznego, cenil badaczy radzieckich, co wywoływało krytykę, ale zaowocowało odkryciem materiałów dotyczących Jana Potockiego oraz Guillaume’a Apollinaire’a.

Maciej Żurowski, ceniony dydaktyk, w Seminarium Filologii Romańskiej UW (przekształconym w Katedrę Języków i Literatur Romańskich, a w 1970 roku w Instytut Romanistyki) wykładał głównie literaturę francuską XIX i XX wieku. Nauczanie uważał za działanie podstawowe. Poza wykładami ogólnymi z historii literatury był zwolennikiem wykładów monograficznych i zajęć seminaryjnych, które miały zachęcać studentów do pracy indywidualnej. Na zajęciach rozprawił o wielkich kierunkach literackich XIX (romantyzm, realizm, symbolizm...) i XX wieku (zwłaszcza prądy awangardowe), ewolucji

powieści (od Stendhala, Balzaka, Flauberta i Prousta do powieści najnowszej), teatrze politycznym Sartre'a, Camusa i Anouilha. Idąc w ślady swojego mistrza Stanisława Wędkiewicza w poszukiwaniu związków teraźniejszości z przeszłością, wprowadził do programu autorów współczesnych, „nową powieść francuską” lat 1950–1960, teatr absurdu, krytykę literacką i „nową krytykę”. Świadczą o tym prace magisterskie przygotowane pod jego kierunkiem (ponad sto osiemdziesiąt w ciągu trzydziestu lat), o twórczości takich pisarzy, jak Anouilh, Aragon, Bachelard, Barthes, Beckett, Breton, Butor, Camus, Éluard, Malraux, Martin du Gard, Mauriac, Michaux, Sartre, Senghor... Studenci i doktoranci spoza romanistyki uczęszczali tłumnie na wykłady i seminaria Macieja Żurowskiego poświęcone wybranym autorom, dziełom, czy problemom literatury porównawczej, bowiem wykładowca poruszał się swobodnie po literaturze europejskiej od antyku po współczesność. Tematy rozpraw doktorskich przygotowanych pod jego kierunkiem – geneza historyczna i literacka wybranego dzieła literackiego, recepcja twórczości pisarza w Polsce czy zagadnienia metody krytycznej – ukazują nowe podejście do historii literatury i krytyki literackiej oraz związki literackie francusko-polskie, wpływy i zagadnienia przekładu literackiego. Był to sposób na przygotowanie kolejnego pokolenia nauczycieli akademickich do kontynuowania programu obejmującego dydaktykę i badania naukowe. Troska o nauczanie literatury, zwłaszcza współczesnej zajmowała Macieja Żurowskiego do tego stopnia, że wykorzystywał każdą okazję do dyskusji na uniwersytecie i poza nim. Jego uczniowie zorganizowali w 1996 roku spotkanie naukowe na ten temat („Les Cahiers de Varsovie” nr 25, 1998).

Ponieważ lata drugiej wojny światowej pozostawiły wyrwę w życiu intelektualnym i naukowym, a „żelazna kurtyna” nie ułatwiała kontaktów profesor Maciej Żurowski uważał, że należy uzupełniać znajomość prac i studiów nad literaturą publikowanych za granicą. Sam czytał i pisał w kilku językach, jego erudycja i znajomość dzieł literackich oraz prac krytycznych i teoretycznych budziły podziw. Dlatego postanowił udostępnić teksty nieznanne w Polsce i od 1957 roku, w nowopowstałym dwumiesięczniku „Przegląd Humanistyczny”, publikował tłumaczone przez siebie artykuły i rozdziały prac na temat powieści (Albert Camus, Ramon Fernandez, Ford Madox Ford, Joseph Frank, Norman Friedman, Percy Lubbock, György Lukács, Thomas Mann i Ortega y Gasset), teorii literatury (Austin Warren i René Wellek) i poezji (Edgar Allan Poe i Guillaume Apollinaire), a także przekłady dokonane przez innych tłumaczy. Przygotował również antologie tekstów literackich – G. Lukács, *Od Goethego do Balzaka. Studia z historii literatury XVIII i XIX w.* (1958), *Romain Rolland. Świadek epoki. Dziennik, publicystyka, krytyka, korespondencja* (1965), R. Caillois, *Odpowiedzialność i styl* (1967), *Arcydzieła francuskiego średniowiecza* (1968), *Symbolizm francuski. Antologia* (1988), czy *Szkoła genewska w krytyce. Antologia* (1998) – i tłumaczył książki – Henri Peyre, *Co to jest klasycyzm?* (1985), *Co to jest romantyzm?* (1987), *Co to jest symbolizm?* (1990) – lub ich fragmenty: R. Wellek i R. Warren, *Teoria literatury* (1970).

Idąc w ślady Tadeusza Boya-Żeleńskiego, którego bardzo cenił, Maciej Żurowski uzupełnił jego „Bibliotekę” francuską o kilka przekładów – Giraudoux, *Improwizacja paryska* i *Wariatka z Chaillot* (1957), Apollinaire, niektóre utwory poetyckie i teksty teoretyczne (1959 i 1968), Mallarmé, *Rzut kością do gry...* (1975), Lautréamont, *Pieśni Maldorora* (1976, nagroda za najlepszy przekład), Proust, *Nie ma Albertyny* (1960) i *Czas odnaleziony* (2001). Zasłużył się też jako wydawca dzieł zebranych (Balzak, Stendhal, Zola, Verlaine, Valéry) oraz poszczególnych utworów (Hugo, Balzak, Flaubert, Janin), które opracował do

druku i opatrzył komentarzem. Popularyzował pisarzy francuskich, pisał obszernie przedmowy (18) i posłowania (16), które zawierają kompletne studium życia i twórczości pisarza (np. posłowie do powieści *Czerwone i czarne* Stendhala, czy opracowanie *Pieśni Mal-dorora* Lautréamonta), lub celne uwagi skondensowane na kilku stronach (posłowania dla Wydawnictwa Dolnośląskiego), oraz recenzje, noty, wspomnienia pośmiertne, teksty do programów teatralnych i artykuły okolicznościowe, które przypominały wielkich pisarzy francuskich jak Maupassant (1950, stulecie urodzin), Wolter (1953, 175 rocznica śmierci), Monteskiusz (1955, dwusetlecie śmierci) czy Guillaume Apollinaire (1968, czterdziestolecie śmierci), albo wydarzenia szeroko omawiane w literaturze – stulecie Komuny Paryskiej (1971) i dwusetlecie Rewolucji francuskiej (1989).

Jako student i młody pracownik naukowy Maciej Żurowski bardzo cenił bibliotekę i odczyty Instytutu Francuskiego w Warszawie, który po wojnie wznowił na krótko swoją działalność, ale w 1951 roku został definitywnie zamknięty. Kiedy w 1958 roku utworzono w Uniwersytecie Warszawskim Ośrodek Kultury Francuskiej (Centre de Civilisation Française), zrozumiał, że otwiera się możliwość nawiązania kontaktów naukowych z zagranicą. Pierwszy dyrektor Ośrodka, Michel Foucault, a po nim jego następcy, zazwyczaj nauczyciele akademicki, sprzyjali zabiegom polskich badaczy. Ośrodek przejął bibliotekę Instytutu Francuskiego, którą stale wzbogacał o nowe publikacje, urządzał spotkania i odczyty francuskich literaturoznawców, historyków sztuki, pisarzy oraz pokazy filmów z najnowszego kina francuskiego. I znów rocznice posłużyły za ramy współpracy, którą już w 1958 roku otworzyła wystawa poświęcona francuskiemu poecie o polskich korzeniach w czterdziestolecie jego śmierci. I tak Guillaume Apollinaire stał się niejako patronem kontaktów naukowych polsko-francuskich w Instytucie Romanistyki UW.

W 1968 roku, w pięćdziesiątą rocznicę śmierci Apollinaire'a, sesja naukowa, określana jako „colloque de Varsovie”, w której uczestniczyli najwięksi znawcy francuskiej poezji XIX i XX wieku – Marie-Jeanne Durry, Michel Décaudin, Jacqueline Bellas, Jean Burgos, Jean-Claude Chevalier i Jean Levaillant oraz po stronie polskiej – Maciej Żurowski, Elżbieta Grabska, Witold Morawski, Zdzisław Ryłko i Anatol Stern, zainaugurowała bezpośrednie kontakty naukowe, a wydanie materiałów z tego spotkania we Francji sprawiło, że polscy badacze pojawili się na scenie międzynarodowej (Décaudin 1969). Kilka lat później powstał zespół badawczy (Henryk Chudak, Zbigniew Naliwajek, Zdzisław Ryłko, Joanna Żurowska), który współpracował z grupą naukowców z Paris III-Sorbonne Nouvelle afiliowaną przy Centre National de la Recherche Scientifique. Przez wiele lat Maciej Żurowski i Michel Décaudin kierowali badaniami nad poezją francuską od Baudelaire'a do Apollinaire'a, które obecnie kontynuują uczniowie ich uczniów. Podobne kontakty nawiązano również z romanistami z Saarbrücken (1983) poszerzając zakres wymiany między badaczami.

Po pierwszym spotkaniu naukowym nastąpiły kolejne, organizowane przez Instytut Romanistyki i Ośrodek Kultury Francuskiej UW: *Centenaire de la Commune de Paris. Le socialisme français et l'Europe* (1971), *Jean Potocki et „Le Manuscrit trouvé à Saragosse”* (1972), *Poésie et peinture du symbolisme au surréalisme en France et en Pologne* (1973), *Le surréalisme et son rayonnement* (1974), *L'illustration du livre et la littérature au XVIIIe siècle en France et en Pologne* (1975), *Apollinaire au tournant du siècle* (1980), *Le symbolisme en France et en Pologne (médiateurs et résistances)* (1985), *Frédéric Chopin et les lettres* (1988), *La Révolution de 1789 dans les littératures allemande, française et polonaise* (1989). Maciej Żurowski czuwał

nad wszystkim: wyborem tematu, starannym doбором uczestników, często nad wystawą towarzyszącą sesji, a nawet nad zamówieniem odpowiednich publikacji do biblioteki Ośrodka, aby osoby zainteresowane mogły przygotować się do planowanego wydarzenia. Sesje te były świętem intelektu dla wszystkich. Ich pomysłodawca miał dar wybierania tematów nowych i niezwykle interesujących: Jan Potocki oraz jego tajemnicza i mało znana powieść, związki poezji i malarstwa, rola ilustracji w powieści, Chopin w literaturze..., co stymulowało badania i otwierało nowe perspektywy.

W trosce o publikację wyników spotkań krajowych i międzynarodowych Maciej Żurowski zabiegał jednocześnie u władz uniwersyteckich i władz Ośrodka o utworzenie pisma w języku francuskim. I tak powstały „Les Cahiers de Varsovie”, wydawane nieregularnie przez Ośrodek Kultury Francuskiej w Wydawnictwach UW w latach 1971-2007, które prezentowały wyniki współpracy między badaczami z Uniwersytetu Warszawskiego i ich kolegami za granicą. Kolekcja obejmuje dwadzieścia sześć tomów, w tym dwadzieścia prezentuje materiały sesji naukowych organizowanych przez Ośrodek, Instytut Romanistyki UW oraz inne instytuty, a pozostałe sześć to numery tematyczne. Tom o Janie Potockim i jego powieści miał drugie wydanie („Les Cahiers de Varsovie”, nr 3, 1974 [1981]). Twórca pisma został uhonorowany dwukrotnie, jeden z numerów stanowi księgę pamiątkową (*Tradition et modernité. Mélanges offerts à Maciej Żurowski*. „Les Cahiers de Varsovie” nr 15, 1989), a drugi, zamykający serię, jest hołdem pośmiertnym (*Sur les chemins de l'histoire littéraire. En hommage à Maciej Żurowski*. „Les Cahiers de Varsovie” nr 26, 2007).

Zainteresowania naukowe Macieja Żurowskiego skupiały się głównie na francuskiej poezji, zwłaszcza jej ewolucji od romantyzmu do symbolizmu i kierunków awangardowych pierwszej połowy XX wieku, na prozie narracyjnej od realizmu po formy eksperymentalne i na metodologii badań literackich oraz ważnych momentach rozwoju dwudziestowiecznej krytyki literackiej. Swoje poszukiwania zawsze odnosił do szerokiego kontekstu europejskiego badając wybrane zjawiska w perspektywie porównawczej, dzięki czemu obserwował ewolucyjny charakter zachodzących przemian. Ogromna erudycja, kultura literacka i filozoficzna oraz znajomość dziejów malarstwa i muzyki pozwalały na uchwycenie całości uwarunkowań badanych zjawisk, rozpatrywane prądów i rodzajów twórczości literackiej, omawianie dzieł wybranych pisarzy w perspektywie historycznej i teoretycznej. Badacz wyznawał pluralizm interdyscyplinarny, ale uważał, że należy przestrzegać zasad postępowania naukowego i nie odrzucać np. reguł analizy filologicznej, zwłaszcza przy omawianiu poezji. Pisał studia, artykuły i noty po polsku i po francusku, zwięzłe i precyzyjne, jakby wzorowane na prozie Stendhala, którego tak cenił. Rozproszone i ukryte w czasopiśmie naukowych, publikacjach pokongresowych i wydawnictwach zbiorowych, pisma te nie dawały pojęcia o wartości i zakresie badań Macieja Żurowskiego. Kiedy po śmierci profesora jego uczniowie zebrali pięćdziesiąt tekstów w dwóch obszernych tomach okazało się, że układają się w spójną całość, która ujawnia szerokie i różnorodne pole badań oraz założenia metodologiczne autora².

Tom *Między renesansem a awangardą*, opatrzony podtytułem *O literaturze europejskiej z perspektywy komparatysty*, zawiera dwadzieścia cztery teksty napisane po polsku (2007). Maciej Żurowski analizuje zjawiska w kontekście europejskim od epoki renesansu do

² Pełna bibliografia prac Macieja Żurowskiego znajduje się w numerze specjalnym 2005 „Przeglądu Humanistycznego” 3 (390), R. 49: 17–27.

połowy XX wieku tworząc szeroką panoramę: ukazuje wielkich poetów polskich – Kochanowskiego, Mickiewicza i Norwida – wobec ich współczesnych, omawia manieryzm w literaturze, trzy niezwykle ważne momenty w rozwoju powieści na przykładzie Jana Potockiego („Artyzm i sens *Rękopisu znalezionego w Saragossie*”), Stendhala („Stendhal i powieść francuska dziewiętnastego wieku”) i Flauberta („*Pani Bovary* i rozwój powieści nowoczesnej”), poezję Komuny Paryskiej, kubizm w poezji, poetów awangardy (Reverdy, Apollinaire, Ezra Pound) i twórczość Paula Valéry’ego. Bada zagadnienia wpływów („Lautréamont i Mickiewicz”, „Rimbaud w *Jądrze ciemności*”), nowoczesności pewnych utworów („Romantyczności” Mickiewicza i „Larwy” Norwida), związków między artystami („Kochanowski i Palingeniusz”, „Kochanowski i Likofron”, „Norwid i Gautier” czy „Hopkins, Mallarmé i Norwid”), recepcję we Francji („Sienkiewicz i literatura francuska”) i w Polsce („*Cieplarnie* Maeterlincka czytane w Polsce na przełomie stuleci”) oraz poezję Komuny Paryskiej. Interesuje go obecność wybitnych pisarzy polskich w dziedzictwie europejskim, co sygnalizują przymiotniki „europejski”, „zachodni”, „porównawczy”, a także spójnik „i”, bowiem literatury różnych krajów tworzą system naczyń połączonych.

Tom w języku francuskim – *Regards sur la littérature et la critique modernes* (2009) – to dwadzieścia sześć tekstów, w tym pięć niepublikowanych, które obejmują okres od XVIII do drugiej połowy XX wieku. Spojrzenie na literaturę zwraca uwagę na powieść (Jean Potocki, *Le Manuscrit trouvé à Saragosse*), związki powieści z ilustracją, związki poezji i malarstwa, poezji i muzyki, poezję XIX wieku (Delille, Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé) i awangardę poetycką pierwszej połowy XX wieku (Apollinaire, Cendrars, Marinetti, Éluard, nadrealizm), natomiast spojrzenie na krytykę pokazuje portrety wybranych krytyków jak Christian Sénéchal, György Lukács, Marcel Raymond, zagadnienia intertekstualności i metodologii badań literackich, w tym kluczowych momentów w rozwoju krytyki XX wieku.

Maciej Żurowski ujmuje zagadnienia w szerokim kontekście, obserwuje ewolucyjny charakter zmian między tradycją a nowoczesnością, szuka napięć wywoływanych poszukiwaniem nowości. Jego studia ukazują obszar wielkiej przygody intelektualnej i bogactwo komparatywizmu interdyscyplinarnego. Pochylając się nad poezją, powieścią czy badaniami nad literaturą bacznie śledzi przemiany tych dziedzin. Zakłada pluralizm metodologiczny, ale zaleca ostrożność i gani nadużycia krytyków w studium „Mallarmé et le problème de l’interprétation plurielle”, gdzie wylicza błędy rozmaitych interpretacji sonetu „*Le Vierge, le vivace et le bel aujourd’hui...*”, których można było uniknąć, gdyby badacze przestrzegali podstawowych zasad filologicznych. Zaczyna najczęściej od przeglądu opinii krytycznych, odsłania sprzeczności istniejące w komentarzach, a zwłaszcza luki, które uzupełnia wyjaśniając problemy niezrozumiałe, trudne lub pomijane. Artykuły na temat kubizmu literackiego, koncepcji obrazu poetyckiego u Reverdy’ego i nadrealistów, związków kubizmu z grupą Bretona stanowią nie tylko wnikliwy przewodnik po awangardzie poetyckiej pierwszej połowy XX wieku, lecz otwierają perspektywę dalszych poszukiwań. Powieść francuską śledził od renesansu do schyłku XIX wieku i uporządkował obraz jej ewolucji. W analizach trzech arcydzieł, *Rękopisu znalezionego w Saragossie*, *Czerwonego i Czarnego* i *Pani Bovary*, rozważa kwestie techniki powieściowej, zaczyna od skomplikowanej kompozycji utworu Potockiego zawdzięczającego swój jednolity charakter idei filozoficznej, klimatowi rokoka i geniuszowi opowiadania, bada artyzm Stendhala tak długo ukryty przed oczami krytyków, a zapowiadający „aliteraturę” (realizm pisarza widzi nie jako „zwierciadło chodzące po gościńcu”, lecz „system zwierciadeł ustawionych w różnych miejscach i pod niejednakowym

kątem”) oraz nową koncepcję powieści według Flauberta, w której mowa pozornie zależna, nowa koncepcja czasu i „pamięć mimowolna” prowadzą do Prousta. Rozważania na temat powieści i powiazań literatury z innymi sztukami otworzyły perspektywy badań nad estetyką powieści europejskiej XX wieku. Proust, Joyce, Kafka zawsze stanowili ważny punkt odniesienia. I choć badacz nie poświęcił dziełu Prousta żadnego tekstu, to przekład ostatnich dwóch tomów powieści, zwłaszcza *Czasu odnalezionego*, owoc wieloletnich poszukiwań, analiz i przemyśleń, oddając głębię, bogactwo, finezję, giętkość i rozciągliwość tej prozy, stanowi „krytykę w działaniu” („la critique en action”), praktykowaną przez samego pisarza.

Program nakreślony w 1946 roku został w pełni zrealizowany nie tylko w zakresie dydaktyki, kontaktów naukowych, publikacji i badań własnych. Po śmierci Macieja Żurowskiego jego księgozbiór, ponad dziesięć tysięcy woluminów, został przekazany jako dar do Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, gdzie stanowi wydzieloną całość w wolnym dostępie. Biblioteka profesora – literatury narodowe, z przewagą literatury francuskiej, dzielone na powieść, poezję i teatr; wielojęzyczne teksty krytyczne i filozoficzne; oraz działy tematyczne (teksty i albumy): manieryzm i barok, symbolizm, awangardy pierwszej ćwierci XX wieku (futuryzm, kubizm, Dada i nadrealizm) – nie tylko budzi podziw lecz pozwala wnikać w sekrety myśli wybitnego komparatysty z Uniwersytetu Warszawskiego.

Republika Francuska przyznała mu Order Zasługi.

Bibliografia

- „Bibliografia prac Macieja Żurowskiego” 2005. *Przegląd Humanistyczny* 3 (390), R. 49: 17–27.
- Chudak, Henryk 2016. „Maciej Żurowski. 1915–2003”. *Monumenta Universitatis Varsoviensis, Portrety uczonych: Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945* 3 (S-Ż): 630–636.
- Décaudin, Michel (red.) 1969. *Guillaume Apollinaire 8, colloque de Varsovie. Revue des Lettres Modernes* 217–222.
- Żurowski, Maciej 1946. „Filologia romańska w odbudowie”. *Kuźnica* 4: 8.
- 1947. *Les poèmes hermétiques de Stéphane Mallarmé. Essais d'interprétation*. Warszawa: Semina-ria Języków i Literatur Romańskich Uniwersytetu Warszawskiego.
- 2007. *Między renesansem a awangardą. O literaturze europejskiej z perspektywy komparatysty*. Red. Henryk Chudak i in. Warszawa: PWN.
- 2009. *Regards sur la littérature et la critique modernes*. Red. Henryk Chudak [&] Zbigniew Naliwajek [&] Joanna Żurowska. Warszawa: Wydawnictwa UW.